

Vägledning för åtgärder eller verksamheter som berör mistelbärande träd i områden där misteln förekommer rikligt

Inledning

Syfte

Syftet med att ta fram denna vägledning är huvudsakligen att tydliggöra vilket skydd som omfattar den fridlysta arten mistel och när åtgärder och verksamheter som kan påverka träd med mistel kräver dispens från artskyddsförordningen och när det räcker med samråd enligt miljöbalken. Det ska vara lätt att göra rätt och kan också minska handläggningstiden, vilket är önskvärt för både sökanden och myndigheten. Ett delsyfte är också att öka förståelsen för varför misteln behöver ett skydd och vad som är viktigt för att den ska överleva långsiktigt.

Geografisk avgränsning

Denna vägledning gäller främst Västerås kommun, där misteln numera är vanlig och på vissa platser synnerligen vanlig. Störst tätheter hittar man i Västerås tätort samt i anslutning till vissa större gårdar, men det finns också platser inom kommunen där den är mer ovanlig, inte minst i de norra delarna. I Köpings och Kungsörs kommuner är misteln också lokalt vanlig, men når inte upp i så stora sammanhängande förekomster som runt Västerås. Lokalt vid stora förekomster, t ex i centrala Kungsör, kan man dock resonera på liknande sätt vid bedömning av en åtgärd.

Lagstiftning

Misteln är fridlyst enligt 8 § artskyddsförordningen. Det innebär att det är förbjudet att plocka eller på annat sätt ta bort eller skada exemplar av misteln och ta bort eller skada frön eller andra delar. Eftersom misteln är en halvparasit som alltid växer på träd eller buskar innebär skyddet även ett förbud att skada eller ta bort trädet, eftersom det

indirekt även skadar misteln. Skyddet avser hela trädet, inklusive rötterna som kan bre ut sig långt utanför trädkronan.

Ekologiska förutsättningar

Misteln fridlystes eftersom den var ovanlig och bara fanns kvar på några platser i landet, bland annat i Västeråstrakten. Därefter har den ökat successivt, mest dramatiskt under de senaste åren, både i utbredning i länet och i täthet. Det är sannolikt en effekt av flera faktorer, bland annat att det blivit mildare väderförutsättningar och att få markägare har nyttjat möjligheten till skörd av mistel i syfte att vårda träden. Misteln sprider sig dessutom främst i omedelbar närhet till befintliga plantor, vilket innebär att redan misteltäta träd och platser snabbt får en accelererande ökning av antalet plantor. Ökningen har dessutom sannolikt förbisetts under en rad år då plantorna under de första åren är mycket små och svåra att upptäcka högt uppe i trädkronorna. När de blir så stora att man från marken med lätthet upptäcker dem har de sannolikt funnits där en tid.

Mistelns bevarandestatus är inte hotad i nuläget, men den är känslig för förändringar främst kopplat till klimat och extremväder. Den är en värmerelikt som sannolikt generellt gynnats av det allt varmare klimatet, men den är samtidigt känslig för uttorkning på grund av att den inte kan stänga sina klyvöppningar. Man vet inte heller om det finns sjukdomar som kan slå hårt mot den eftersom den sannolikt har liten genetisk variation till följd av att ha varit en så liten population under lång tid. Misteln har också ur nationell synvinkel ett litet utbredningsområde, som redan tidigare under historien visats sig kunna krympa till följd av yttre faktorer. Det är därför viktigt att bevara den utbredning som finns idag. Om den framöver drabbas av yttre påverkan så är sannolikheten större att någon delpopulation överlever ju fler förekomster och större utbredning den har. Däremot skulle en minskad täthet kunna tolereras och till och med vara önskvärd där den förekommer som rikligast, utan att det riskerar en påverkan på artens bevarandestatus långsiktigt.

Dispenskrav för åtgärder som berör mistelträd

När en åtgärd eller verksamhet riskerar påverka på ett mistelbärande träd är grundregeln att dispens krävs. Det är alltid Länsstyrelsen som bedömer om dispens krävs eller inte utifrån det som ska göras.

I vissa fall, om åtgärden har ett helt annat syfte än att fälla trädet och misteln är mycket vanlig på platsen, kan en åtgärd ske även utan dispens, se nästa rubrik. Detta bör alltid föregås av samråd med Länsstyrelsen.

De vanligaste situationerna då dispens alltid krävs är följande:

- Fällning av träd eller beskärning av flera grova levande grenar (över 5 cm i diameter) eller borttagande av samtliga grenar med mistel på i ett enskilt träd, om det bara finns enstaka mistlar eller mistelträd på den lokala platsen (inom 50 meter)
- Fällning eller beskärning av träd som inte utgör annat hinder än att det skapar olägenhet för enskild, till exempel skugga, lövansamlingar, fallfrukt och oro, hindrar önskemål om att ta bort ett fult träd eller att göra om i trädgården.
- Alla åtgärder där alla eller en stor andel mistlar av den lokala förekomsten kommer att försvinna, till exempel om det inte finns mer än enstaka mistelträd inom 200 meter.
- Åtgärder som innebär skada på ett eller flera träd med mycket riklig mistelförekomst där det finns få eller inga andra träd med mistel på den lokala platsen, inom 50 meter.
- Samtliga åtgärder som berör fler än 10 träd på en lokal plats med mistel, inom 50 meter, vid ett och samma tillfälle.
- Grävning eller annat markarbete som sker inom rotskyddszon för mistelbärande träd och där träden hyser hela eller en stor del av den lokala förekomsten av mistel.
- Samtliga åtgärder som riskerar skada på mistelträd och där det finns alternativa lösningar för att undvika skada.

Samråd enligt 12 kap 6 § miljöbalken för åtgärder som berör mistelträd

Bedömning på populationsnivå

Genom vägledning från Naturvårdsverket och praxis enligt MÖD-domar gäller att om verksamhetens eller åtgärdens huvudsyfte inte är att skada arten, så ska skyddet gälla på populationsnivå. Det gäller alla arter som skyddas genom 8 § artskyddsförordningen. Eftersom misteln är helt beroende av sitt värdträd måste bedömningen i mistelns fall även gälla bevarandet av värdträdet. Man måste i dessa fall bedöma om det finns en risk att bortfallet av mistlar kan orsaka en mer än kortsiktig minskning av mistelns utbredning och bevarandestatus. Påverkan måste bedömas på både lokal, regional och nationell nivå. En förutsättning för att bevara misteln på populationsnivå är att misteln inte försvinner på någon av de platser där den finns idag. Vid en enskild åtgärd behöver man därmed främst bedöma påverkan på den lokala förekomsten (inom 50 meter). Man behöver också väga in hur förutsättningarna ser ut inom rimligt spridningsavstånd, det vill säga inom 200 meter.

Kunskapskravet

En verksamhetsutövare ansvarar alltid för att inhämta den kunskap som krävs för att kunna utföra en åtgärd. En bedömning om dispens krävs eller inte förutsätter att man har kunskap om hur vanlig misteln är i närområdet och hur detta påverkas av åtgärden. Man behöver också bedöma risk för kumulativa effekter i framtiden, det vill säga om övriga förekomster av mistelbärande träd i närområdet riskerar att försvinna i närtid. Det kan till exempel vara till följd av att träden är gamla och dör naturligt eller på grund av andra kända planerade verksamheter eller åtgärder. Bedömningen behöver inkludera risken att den försvinner från den lokala platsen till följd av olika framtida faktorer, även om den är vanlig på platsen idag. Den måste tåla bortfall utan att riskera att försvinna till följd av naturliga fluktuationer i populationsstorlek eller klimatförändringar, sjukdomar eller naturligt avdöende av gamla träd. En grundregel bör också vara att ju fler mistlar som påverkas av en åtgärd, dess mer riskerar man påverkan på den lokala förekomsten och populationsnivån. Större åtgärder kräver därmed oftare dispens.

Alternativ process och formell hantering

För att underlätta för verksamhetsutövare att utföra vissa åtgärder som påverkar mistelträd, men som kan utföras utan att påverka den lokala populationen, det vill säga utan dispens, rekommenderar Länsstyrelsen att man i stället för dispensansökan skickar in ett samråd enligt 12 kap 6 § miljöbalken för bedömning av möjlig hänsyn och om åtgärden kan genomföras utan dispens eller inte. Med tillräckligt hänsynstagande så att trädet kan stå kvar och överleva länge, kan också påverkan minskas i så hög grad att dispens inte krävs. Verksamhetsutövaren kan i regel få besked snabbare vid ett samråd än en dispensprövning. Om Länsstyrelsen ändå bedömer att dispens krävs, kan samrådsärendet ändras till en dispensprövning utan att sökanden behöver skicka in en ny ansökan och ytterligare försena processen. Det är Länsstyrelsen som bedömer vilka åtgärder som kräver dispens.

Följande situationer är exempel på åtgärder som bedöms kunna utföras utan dispens om de görs med så stort hänsynstagande som möjligt:

- Ledningsdragningar som passerar mistelbärande träd och riskerar påverkan på rötter av mistelträd eller behov av fällning, men där inte hela den lokala förekomsten av mistel berörs.
- Akut underhåll av ledningar, vägar, byggnader eller liknande som innebär påverkan på mistelbärande träd, men där inte hela den lokala förekomsten av mistel berörs.
- Husbyggnation som inte kan placeras i annat läge och kräver fällning av enstaka mistelbärande träd och där inte hela den lokala förekomsten av mistel berörs.
- Skogsbruksåtgärder som inkluderar påverkan på mistelbärande träd, om inte hela den lokala förekomsten av mistel berörs.
- Nedtagning av riskträd som riskerar skada på liv eller egendom och där alternativa åtgärder utretts

Skötselundantaget ger alltid rätt att ta bort mistel i syfte att vårda trädet

Lagstiftning

I artskyddsförordningen finns ett undantag från förbudet att skada mistel. Undantaget innebär att markägare har rätt att skörda (skära bort) mistlar i den omfattning som behövs för att vårda värdträdet förutsatt att det kan göras utan att riskera den lokala förekomsten av mistel (lokal bevarandestatus).

Länsstyrelsen tolkar lagstiftningen som att undantaget berör även arrendatorer, hyresgäster eller motsvarande som övertagit markägarens rättigheter kopplat till skötsel av träd på fastigheten.

Länsstyrelsen bedömer att denna åtgärd även omfattar mindre beskärning av trädets grenar som det växer mistel på. Grenar med en diameter på upp till 5 cm i diameter kan i enlighet med undantaget beskärnas i syfte att både ta bort mistlar och vårda trädet.

Hur mycket mistel behöver lämnas kvar?

Länsstyrelsen bedömer att man i regel bör eftersträva att lämna kvar en viss andel mistel i trädet då man skördar i enlighet med undantaget, det vill säga alla mistlar bör inte tas bort. Länsstyrelsen rekommenderar att man behåller cirka en tredjedel till en fjärdedel av mistelförekomsten i syfte att inte riskera påverkan på den lokala förekomsten. Om flera träd står mycket nära varandra kan man även göra en samordnad bedömning av misteln i träden och det räcker att mistel blir kvar i något av träden. Träd med få mistlar (under 5 exemplar) bör aldrig omfattas av undantaget om trädet inte mår uppenbart dåligt.

Syftet ska vara trädvård

Grundregeln för att kunna nyttja undantaget är att det finns ett behov av att skörda mistel för att vårda trädet. Mistel får inte skördas i annat syfte. Trädet ska ha bedömts ha en försämrad vitalitet där misteln bidrar till att trädet är försvagat eller försvårar tillfrisknandet. Även en risk att trädet får försämrad vitalitet, om man inte skördar mistel i tid, kan vägas in om det bär mycket mistel. Ett friskt och vitalt träd tål många fler mistlar utan att må dåligt. Avgörande för hur många mistlar

ett träd tål är dels hur stort trädet är, dels om det har goda markförutsättningar, det vill säga har tillräckligt utrymme för rotsystemet och god vattentillgång. Dåligt planterade träd drabbas ofta hårt vid torka eller annan orsak till att vattentillgången inte är tillräcklig. Genom att trädet måste dela vattnet med misteln så drabbas både trädet och misteln av torkskador. Ofta dör både enskilda mistlar och grenar med mycket mistel under torra år. Ett träd som står i torrt läge är därför mer utsatt och kan inte försörja lika många mistlar. Dessa träd kan vara i behov av att man skördar mistlar oftare.

Hamling

Träd som hamlas kontinuerligt kan fortsätta hamlas utan hinder av artskyddsförordningen, även om grenarna bär mistel. För att undantaget ska gälla krävs att hamlingen utförs med regelbundenhet och täthet, i regel årligen eller med enstaka års mellanrum. Restaureringshamling, det vill säga då det varit ett längre uppehåll sedan senaste hamlingen, omfattas inte av undantaget. Då måste beskärningen bedömas på samma sätt som annan beskärning utifrån lokal förekomst av mistel och risk för skada på trädet.

Stöd för bedömningen

Om man är osäker på hur mycket mistel man kan skörda utan att det krävs dispens, kan man skicka in ett samråd enligt 12 kap 6 § miljöbalken till Länsstyrelsen för att få en bedömning.